

ВЛИЯНИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ ЕЖЕДНЕВНАТА ПРАКТИКА НА ПРОФЕСИОНАЛИСТИ ПО ЗДРАВНИ ГРИЖИ

М. ДРАГАНОВА, М. СЪЛЕВА

Катедра „Общественоздравни науки“, Факултет „Обществено здраве“
Медицински университет – Плевен

THE IMPACT OF THE COVID-19 ON THE HEALTHCARE PROFESSIONALS' DAILY PRACTICE

M. DRAGANOVA, M. SALEVA

Department of Public Health Sciences, Faculty of Public Health
Medical University – Pleven

Резюме. Световната здравна организация обяви 2020 година за Международна година на медицинската сестра и акушерката, а 2021 – за година на здравните работници. Същевременно обаче светът е изправен пред пандемия от болестта, наречена COVID-19. В началото правителствата и здравните системи бяха поставени пред трудни за решаване проблеми, а предизвикателствата пред професионалистите по здравни грижи положиха на изпитание професионализма и чувството им за дълг пред обществото. Цел на проучването е да се установи влиянието на COVID-19 върху ежедневноата практика на професионалистите по здравни грижи чрез анонимно онлайн анкетно проучване. Половината от респондентите са изпитали най-силно чувство на безсилие и безпомощност, следвани от страх и обърканост. Страхът от заразяване на близките е факторът с най-силно отрицателно влияние върху психиката. Чувството за професионален и морален дълг и удовлетворението от работата са основните мотиви за продължаване на работа по време на пандемията.

Ключови думи: COVID-19, психично здраве, мотивация за работа, професионалисти по здравни грижи

Abstract. The World Health Organization has designated 2020 the International Year of the Nurse and Midwife and 2021 – the year of Health and Care Workers, but at the same time the world is facing a pandemic from a virus called COVID-19. In the beginning the governments and health systems have faced difficult problems to solve, but the challenges facing healthcare professionals tested their professionalism and sense of debt to the society. The aim of the study was to determine the impact of COVID-19 on the daily practice of healthcare professionals through an anonymous online survey. Half of the respondents experienced the strongest feelings of helplessness, followed by fear and confusion. The fear of infecting loved ones is the factor with the strongest negative impact on their mental health. A sense of professional and moral duty and job satisfaction are the main motivation factors for continuing to work during the pandemic.

Key words: COVID-19, feelings, mental health, motivation for work, healthcare professionals

ВЪВЕДЕНИЕ

Според здравната стратегия на ЕС „Заедно за здраве – стратегически подход на ЕС“ професионалистите по здравни грижи (ПЗГ), в това число медицинските сестри, имат изключителна роля за правилното функциониране на цялата здравна система [1].

Изминалата 2020 г. бе обявена от Световната здравна организация за Международна година на медицинската сестра и акушерката, но едновременно беше и помрачена от разпространението на пандемия от COVID-19.

Светът се изправи пред сериозни изпитания. Пандемията предизвика здравните системи във всички страни и ги постави под сериозен натиск, промени ежедневието не само на отделните общества, но и на медицинските професионалисти. В тази ситуация изискванията и очакванията на обществото към здравните работници се промениха.

Първите случаи на COVID-19 в България са регистрирани на 08.03.2020 г. при мъж от Плевен и жена от Габрово. На 13.03.2020 г. бе обявено извънредно положение в страната. Правителството съвместно с цялата здравна система поеха голямата отговорност пред обществото да опазят здравето на населението. В началото на пандемията ПЗГ бяха изправени пред следните предизвикателства:

- Недостиг и липса на лични предпазни средства;
- Недостиг на респиратори и апарати за изкуствена белодробна вентилация;
- Липса на ефективно лечение;
- Работа в страх от неизвестното – въпреки условията на несигурност здравните работници намират сили да излязат и да дадат кураж на населението с посланието „Всичко ще бъде наред“;
- Висок риск от заразяване;
- Работа с неудобно предпазно облекло – дългите часове работа създават редица неудобства, повишено изпотяване, разранявания на кожата;
- Работа в изолация и разделени от близките си – лишени от възможността да им помагат, да усещат подкрепата им, притеснени за собственото си и за тяхното здраве;
- На работа въпреки ниското заплащане – дни преди обявяване на извънредно положение в страната се провеждат протести и стачки на професионалистите по здравни грижи заради ниско заплащане и при недостиг на кадри, но те останаха на работните си места.

Отчет за извършените от Министерство на здравеопазването дейности, свързани с COVID-19, за периода 24 юли – 31 декември 2020 г. показва, че много от тези предизвикателства са преодоляни [5]. Всички работещи на първа линия медицински лица са осигурени с лични предпазни средства. Извършена е реорганизация на здравната система с разкриване на нови организационни структури,

преустройство на съществуващи клиники и отделения, разкриване на нови вирусологични лаборатории. Финансирани са различни дейности за осигуряване на условия за лечение на пациенти като обособяване на COVID отделения, разкриване на допълнително легла, закупуване на апарати за белодробна вентилация, гарантиране на достатъчно медикаменти за лечение, доставка на ваксини и др. От съществено значение е и допълнителното брутно месечно възнаграждение на работещите в болниците медицински служители, за общопрактикуващите лекари и работещите с тях ПЗГ.

Една година по-късно ПЗГ са изправени пред нови предизвикателства в работата си:

- Борбата все още продължава. Възникват втора, трета, четвърта вълна на заболяването;
- Загуба на колеги, пациенти, близки и приятели;
- Работата и в момента продължава в извънредни условия, в COVID отделения и при недостиг на персонал;
- Недоверие в новоразработените ваксини и слабо отзоваване на населението;
- Недоволство на обществото от наложените противоепидемични мерки, което допълнително затруднява овладяването на епидемията;
- Стресът, страхът и напрежението промениха пациентите;
- ПЗГ трябва да се грижат и за запазване на психичното си здраве.

Трудностите за овладяване и контролиране на заразата оказват влияние върху психиката на всички хора. Институтът за психично здраве и развитие в България провежда онлайн проучване „Информированост и реакции към пандемична здравна криза“ сред населението на страната [4]. Резултатите до момента показват тенденция на покачване на тревожността, напрежението, объркването и страха, свързани както с вероятността от инфектиране, така и с очакването на финансови затруднения. Коронавирусът е толкова плашещ за хората, колкото е депресията, но е два пъти по-малко плашещ от другите психични заболявания. Преобладаващите чувства сред хората са тревога и страх, съпричастност и объркване (при повече от по-

ловината изследвани). Най-нисък е относителният дял при включените в проучването лица на преживяването на безразличие.

Влияние на COVID-19 върху психичното здраве е налице и при ПЗГ. Проучвания на различни автори показват, че най-често сред медицинските сестри се наблюдават пост-травматични разстройства, провокирани от високото ниво на стрес, депресивни състояния, безпокойство, тревога [7, 9]. Непрекъснатият стрес, в който работят ПЗГ, може да доведе и до влошаване на качеството на предоставяните здравни услуги [6]. Високото ниво на стрес, рискът за собственото здраве и за това на близките поражда чувство на етичен натиск върху медицинските сестри, но моралният и професионалният дълг са в основата на грижите за болните [8]. Необходимо е проследяване и оценяване на психичното здраве при медицинските лица, както и прилагане на различни интервенции за профилактика на психичните проблеми.

Мотивацията на работещите е сложна мениджърска функция, особено в условия на световна икономическа криза, недостиг на ресурси и тяхното неравномерно разпределение в системата на здравеопазването [2]. Тази основна дейност на здравните мениджъри се затруднява още повече в условията на пандемия. Изучаването на мотивацията на ПЗГ за работа по време на пандемия дава ценна информация и насоки за действия на национално ниво с цел опазване здравето на населението при подобни условия в бъдеще.

Целта на проучването е да се установи влиянието на COVID-19 върху психичното здраве и мотивацията за работа сред практикуващи професионалисти по здравни грижи в условията на пандемия.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

През март 2021 г. е проведена пряка индивидуална анкета в електронна среда. Проучването е анонимно и е реализирано с помощта на софтуерното приложение

Google Forms. В изследването проучване са включени 87 професионалисти по здравни грижи. Статистическата обработка на първичните данни е осъществена със софтуерния пакет Microsoft Office Excel 2010.

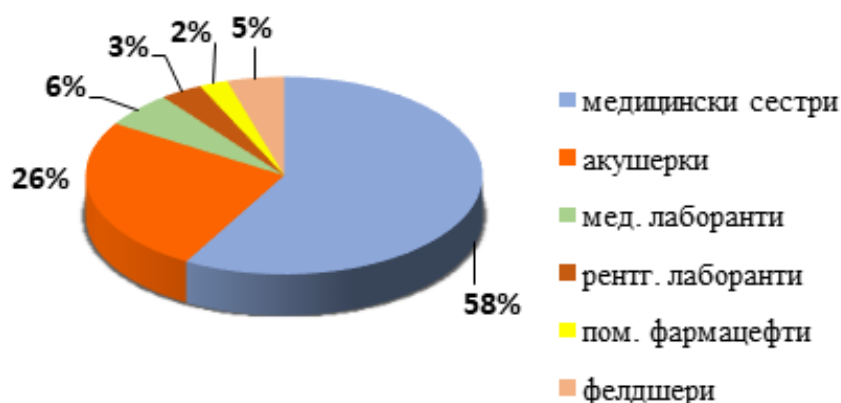
РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

По време на проучването са обхванати ПЗГ от различни специалности. С базова специалност „Медицинска сестра“ са 50 (58%) от лицата, а 23 (26%) са акушерки. Останалите анкетирани са представители на други специалности (фиг. 1).

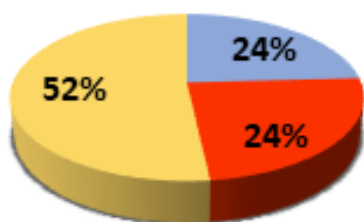
Разпределението на отзовалите се лица по трудов стаж показва, че преобладават ПЗГ със значителен трудов опит. С над 20 години трудов стаж са малко повече от половината анкетирани (фиг. 2).

Повече от половината анкетирани (55,2%) към момента на провеждане на проучването съобщават, че са преболедували COVID-19. Контактите на изследваните лица със заразени или болни са различни по вид. Около 62% работят с пациенти, сред които има заразени или болни, близо половината (46%) имат заразени колеги, а 42,5% работят с лица, за които няма информация дали са заразени. Само 15% от обхванатите ПЗГ съобщават, че работят в специализирано COVID отделение.

Резултатите от проучването показват, че половината от ПЗГ са изпитали най-силно чувство на безсилие и безпомощност (51,7%). На второ място епидемията е провокирала страх и обърканост сред здравните работници (табл. 1).

Фиг. 1. Разпределение на обхванатите ПЗГ по специалности

■ до 10 г. ■ от 10 до 20 г. ■ над 20 г.

Фиг. 2. Разпределение на ПЗГ според трудовия стаж

Таблица 1. Чувства, предизвикани от ковид епидемията, които ПЗГ са изпитали най-силно

	Чувства, предизвикани от ковид-епидемията	Брой, %
1.	Безсилие и безпомощност	45 (51,7%)
2.	Страх	43 (49,4%)
3.	Обърканост	43 (49,4%)
4.	Гняв	21 (24,1%)
5.	Безнадеждност	11 (12,6%)
6.	Безразличие	6 (6,9%)

Факторите, които имат отрицателно влияние върху психичното здраве на ПЗГ, са различни по вид. Притеснението от заразяване на близките са посочили болшинството от лицата (табл. 2). Работата в ковид отделения, изолацията и карантината, съпроводени с ежедневните битки с вируса и срещата със смъртта, поражда страхове и притеснения на ПЗГ за техните близки. Сред водещите фактори се нареждат „липсата на ефективно лечение“ и „противоречие между чувството за отговор-

ност и дълг и сигурността на собствения живот“. Заразяването от пациент и изтощението от часовете извънреден труд не са сред основните фактори, влияещи негативно върху психичното здраве на изследваните лица.

Мнозинството от ПЗГ (83%) са категорични, че не са мислили за напускане и смяна на професията, и само при 12,6% подобна мисъл е минавала през ума, но не сериозно.

За близо 80% от лицата мотивацията да продължават да работят, независимо от епидемичната обстановка, е в резултат на чувството за професионален и морален дълг, а повече от половината са посочили и удовлетвореността от работата (фиг. 3).

Таблица 2. Фактори, които имат най-силно отрицателно влияние върху психиката на ПЗГ

	Фактори с най-силно отрицателно влияние върху психиката	Брой, %
1.	Притеснение от заразяване на близките	64 (73,6%)
2.	Съобщаване на нови случаи на заразени и починали лица всеки ден	48 (55,2%)
3.	Липса на ефективно лечение	31 (35,6%)
4.	Смъртта на пациенти или колеги от ковид пред очите им	25 (28,7%)
5.	Противоречие между чувството за отговорност и дълг и сигурността на собствения живот	20 (23,0%)
6.	Неудобно защитно облекло	17 (19,5%)
7.	Грижите за болни колеги	11 (12,6%)
8.	Изтощение от часовете извънреден труд	9 (10,3%)
9.	Заразяване от пациент	5 (5,7%)

Фиг. 3. Мотивиращи фактори за ПЗГ да продължават да работят

Повече от 1/3 от лицата държат на допълнителното заплащане като компенсация за поемане на високия риск от заразяване и разболяване. Осигуряването на допълнителен отпуск обаче не е сред предпочитаните мерки за повишаване на мотивацията за работа по време на пандемия.

Значим мотивиращ фактор за ПЗГ са взаимоотношенията с пациента/клиента. С. Борисова (2020) определя niskия обществен и социален престиж на професионалистите по здравни грижи като една от слабостите в практиката [3]. Въпреки променената обстановка повече от половината респонденти (58 %) са на мнение, че отношението на пациентите към тях не се е променило. Обнадеждаващо е, че според 35% от анкетиранияте пациенти са станали по-добри към тях и едва шест от участниците в проучването считат, че отношението е променено, но към по-лошо (фиг. 4).

Фиг. 4. Отношението на пациентите към ПЗГ в условия на пандемия

Пандемията оказва своето влияние и върху пациентите като потребители на здравни

услуги и активни участници в процеса на получаване на здравни грижи. Респондентите споделят, че пациентите са станали по-взискателни (39,1%), а мнението на близо 36% от включените в проучването ПЗГ е, че те проявяват повече разбиране и повече уважение (28,7%). Все още обаче негативното отношение на пациенти е факт. Около 1/5 от анкетиранията лица са посочили, че пациентите проявяват повече агресия.

Водещи мотивиращи фактори за работа при бъдеща пандемия според близо 60% от лицата са допълнителното заплащане и наличието на ефективно лечение (фиг. 5). За 45% от анкетиранията осигуреността със защитни средства е приоритетен фактор.

Почти 1/3 от лицата държат на осигуряването на финансова подкрепа за семействата на здравни работници, които са се заразили по време на изпълнение на служебните им задължения. Много малко са участниците, които са на мнение, че не трябва да се полага извънреден труд (9,2%), и само 8,0% са посочили необходимостта от осигуряване на срещи с психолози.

Изводи/ЗАКЛУЧЕНИЕ

Получените резултати ни дават основание да направим следните изводи:

1. COVID-19 става причина за доминиране на чувства на безсилие, безпомощност, страх и обърканост сред ПЗГ.

2. Факторът с най-силно отрицателно въздействие върху психиката на ПЗГ е при-

Фиг. 5. Мотивиращи фактори за ПЗГ за работа при бъдеща пандемия

теснението от заразяване на близките. На второ място е ежедневното съобщаване на нови случаи на заразени и починали лица.

3. Основни мотиви за продължаване на работа по време на пандемия са чувството за професионален и морален дълг и удовлетворението от работата.

4. Най-голямо значение за мотивацията за работа при бъдеща пандемия имат допълнителното заплащане, ефективното лечение и осигуреността със защитни средства и предпазна екипировка.

5. Въпреки трудните и комплицирани условия на работа отношението на пациентите към ПЗГ не се променя съществено, а микроклиматът запазва едно добро, удовлетворително ниво.

Пандемията от COVID-19 изправи пред сериозни емоционални и психични изпитания не само цялото население на Земята, но и всички здравни работници, които са основни действащи лица в борбата с вируса. Тези предизвикателства не сломиха духа им и затвърдиха хуманността на здравните грижи чрез професионалната отговорност на ПЗГ и чувството за морален дълг към обществото. Работата в тежки условия на труд, стрес, напрежение и при сериозен недостиг на персонал поставя редица условия пред управляващите в бъдеще. ПЗГ биха работили и при бъдеща пандемия, като от значение и мотивиращи за работа са различни материални и нематериални стимули.

Библиографията

1. Здравна програма на ЕС. Достъпно в интернет на адрес: https://ec.europa.eu/health/funding/programme_bg
2. Драганова М. Мотивацията на медицинските сестри – значим елемент в управлението на здравните грижи. Академично списание „Управление и образование“ на Университета „Проф. Асен Златаров“ – Бургас, 2016, 12(5), 138-142.
3. Борисова С. Здравните грижи, оказвани от медицинската сестра в извънболничната медицинска помощ, и значението им в условията на съвременното здравеопазване. Сборник доклади от Юбилейна научна конференция с международно участие, МУ – Плевен, 2020, 289-294.
4. Институт за психично здраве и развитие. Национално проучване „Информираност и реакции към пандемична здравна криза“, дост. на адрес: <https://www.ipzr.info/biblioteka>, посл. посетен на 26.05.2021
5. Министерство на здравеопазването. Отчет на министър Ангелов за свършеното от Министерството на здравеопазването за периода 24 юли – 31 декември 2020 г., публикуван на 31.12.2020, дост. на адрес: <https://www.mh.government.bg/bg/novini/aktualno/otchet-na-ministr-angelov-za-svrshenoto-ot-ministe/>
6. Chidiebere Okechukwu E, Tibaldi L, La Torre G. The impact of COVID-19 pandemic on mental health of Nurses. Clin Ter. 2020;171(5):e399-e400. doi: 10.7417/CT.2020.2247. PMID: 32901781
7. Nashwan AJ, Abujaber AA, Mohamed AS et al. Nurses' willingness to work with COVID-19 patients: The role of knowledge and attitude. Nurs Open. 2021; 8: 695-701. <https://doi.org/10.1002/nop2.674>
8. Sperling D. Ethical dilemmas, perceived risk, and motivation among nurses during the COVID-19 pandemic. Nursing Ethics. 2021; 28(1):9-22. doi:10.1177/0969733020956376
9. Stelnicki AM, Carleton RN, Reichert C. Nurses' Mental Health and Well-Being: COVID-19 Impacts. Canadian Journal of Nursing Research. 2020;52(3):237-239. doi:10.1177/0844562120931623

✉ Адрес за кореспонденция:

Макрета Драганова
Катедра „Общественоздравни науки“
Факултет „Обществено здраве“
Медицински университет
Ул. „Св. Климент Охридски“ № 1
5800 Плевен
e-mail: makreta_99@yahoo.com